

B I R Á L A T O K

I R Ó É S N É P

Ma egyetlen egy alkalom se lehet időszerűtlen, amikor íróember megfogalmazni próbálja viszonyát népéhez. A különbség legfeljebb az, hogy mi hangsúlyozottabban tesszük fel a kérdést: mi jobban érezzük az író és népe közt huzódó szakadékot. Mi több: az a sejtelmünk is igazolt, hogy ez a szakadék mélyül. Mélyül, épp az által, hogy népünk iskolaköteles gyermekeinek egyre nagyobb százaléka nem részesül az anyanyelvi oktatásban. Másrészt mélyül e szakadék az egyre csökkenő könyvvásárlás következtében. A kérdés kézenfekvő: Mit teszünk e veszély elhárítására? Kell-e tennünk valamit egyáltalán? Vagy csak írjunk, derűre-borúra, ki mit tud és ahogyan? Vajjon — csak úgy hozzávetőlegesen — megtudnók mondani, kik és hányan olvassák itthon a romániai magyar írókat? Hány falusi és városi népkönyvtár működik? Bizony erről nagyon keveset tudunk. Arról is csak egyesek tudnak legfeljebb, hogy 2 ezer példányszámnál nagyobb példányszámú könyveket mindössze egyik napilapunk „ajándék regénytára“ hozott forgalomba az erdélyi könyvpiacra, de ez is már rég a múlté. Marad tehát elmékedési alapnak az *Erdélyi Szépmíves Céh* s ezenkívül az *Ágisz Hasznos Könyvtára*, meg a külföldről importált könyvek. Ez utóbbiak között leginkább a félpengős regények terjesztik ismert áldásaikat. A jókönyv bizony nem jut túl a belvárosok határain. Ha feltételezzük, hogy kb. 150 ezer ujságolvasó, magyar ajkú társunk szépirodalom olvasó is, ez akkor is csak az erdélyi városlakó felnőttek számát teszi, mintahogy az olvasók 70 százaléka ténylegesen a városi és falusi értelmiségiek köréből kerül ki. Hol van, mit olvas, olvas-e egyáltalán az 1 milliónyi magyar tömeg? Az iskolakötelezettséget véve alapul — nagylelkűen — fogadjuk el, hogy ma már nincs egyetlen írástudatlan magyar anyanyelvű ember se, ámde vajjon nem elképesztőbb analfabétizmus-e a hivatalos statisztikai analfabétizmusnál, amikor közel egymillió írástudó társunk egyáltalán semmit se olvas? Ime, az erdélyi író és népe között ez a hasadék a legmélyebb...

De vajjon szellemi síkon nem tátong-e űr az olvasó és az író között. A népnek irunk-e? Helyesebben: kell-e nekünk igazodni a nép körülményeihez, vágyaihoz, műveltségi fokához? Hiszen egy író társunk, nem is olyan régen, irónikusan utasította vissza azt a feltevést, mintha neki népnevelő szerepe lenne. Pedig még a legmakacsabb vad zsenik is egyetértének abban, hogy az író, ha egyebet nem, az anyanyelvet műveli. Ebből a szempontból kiindulva kissé tehát mégis népnevelő az író. Sőt, még ennél több is kiderül. Hisz az írás nemcsak a szép mondatok faragását célozza, hanem az érzelmek és az emberi közösség által felhalmozott tapasztalatok megőrzését. Gyarapítja és terjeszti azt. Legalább is

ez derül ki a klasszikusok műveiből. Elég utalni Hugo Viktor, Tolsztoj, Dosztojevszkij, Gorkij, Zola, a Mann fivérek, a magyarok közül Petőfi, Jókai, Madách, Mikszáth és mások legjobb alkotásaira. De az ember és a népábrázoláson kívül megtaláljuk az írók műveiben az adott korok és országok társadalmi rajzát a maguk politikai, gazdasági, kulturális és világnézeti vetületeivel együtt. A lelkiéket éppen úgy, mint a tudománybelieket. Ismerniük kellett népüket, akár úgy, hogy maguk is a pórnépből származtak, akár úgy, hogy felülről szálltak alá megismerni. A népismeret pedig mindenkor a felismerését jelentette annak is, hogy a nemzettöbbség századokkal van hátrányban a civilizáció, a kultúra, a létszínvonal mögött. Ez a szemszűrő nagy ellentét lobbantotta fel bennük a kritika tüzeit, mely nélkül nem jöhetett volna létre igazi nagy művészi alkotás. A kritika szelleme pedig céltudatot is jelent. S mi lehet a célja a kritikának, ha nem az, hogy a kor színvonala fölé emelje a népközösséget! Bizony ilyen értelemben véve nagy népnevelők az írók a meseszöveg hálás formái között. Ezek szerint a mai író, sőt még az erdélyi író is népnevelő: legfeljebb rossz népnevelő. Rossz azért, mert műveltsége sántít a népismeret körül. Nem ismeri népe hibáit és előnyeit és ezért kritikátlan. Kritika nélkül pedig nem érvényesülhet benne a helyes hivatástudat. Író és népünk között az egyoldalú műveltség s a hiányos hivatástudat következtében oly nagy és olyan mély a szellemi űr, hogy kölcsönösen nem értik meg egymást. Ez volna a legsürgősebb, hogy ezt áthidaljuk.

A Vásárhelyi Találkozón a szándékig már eljutottunk. Ez azonban még korántsem elég. Még az sem elég, hogy páran a népi realizmus alapján álló íróknak vallottuk magunkat. Mert ha a realizmust fogadjuk el, mindenekeelőtt világosan meg kell fogalmaznunk, mit értünk alatta s olyan közérthető nyelven kell ezt megmondanunk, hogy az ne legyen csak az írók műhelytitka, hanem erős kritikai mércét adjunk vele népünknek is, amellyel bármikor lemérheti hitvallásunk és a műveink közt lévő különbséget. Ha így fogalmazzuk meg magunkat, e ténnyel már is neveljük közösségünket s a nyomunkba lépő irónemzedékek fejét sem terheli majd annyi fölösleges fogalomzavar, mint amennyivel nekünk kell megküzdeni. Ime, az író a népnevelést önmagán kezdje, népe megismerése által. Tanulja meg a sokoldalú valóságot s azt követve megálmodhatja népének boldogabb jövőjét.

De mi is hát a mi valóságszemléletünk kiindulási pontja? Elsősorban a romániai összmagyarság. Ennek népi tája, történelmi hagyománya, szellemi forrása, szívevére Erdély. Erdély, a velünk többé-kevésbé azonos történelmi sorsközösségben élő románsággal, szász-sággal és más nemzetek ide települt fiaival. S mi adhat nagyobb, átfogóbb, nemzetibb, emberibb és erkölcsösebb lehetőséget az írói megtermékenyülésre, egy költött, tehát szebb világ alkotására, ha nem e három nép még sok szempontból felderítésre váró multjának, jelenének és jövőjének átérzése?

És mi a jelenlegi népvalóság aprólékosabban kirajzolt történelmi térképe? Hiszen enélkül az író eltéved, beléfűl a valóság szennyvízeibe. Írásai zürzavarosak lesznek.

Az egyes jelenségeket csak úgy érti meg, ha tudja, hogy a földön összesűrűsödik a világkérdések közül minden. Tanúi vagyunk egy nemzetiségében felszabadult nép szociális vívódásainak. Szenvedői vagyunk a háttérbe szorított nemzetek megbicsaklásának. Szemünk előtt és a kezünk alól tör elő egy olyan iparosodás, polgáriasulás és proletárizálódás, ami a nyugati országokban már jórészt a múlté. S mindezekben lomhán, évezredes babonákkal terhelt lélekkel, de azért termékenyülésre készen terpeszkedik el a falu, négy-öt vallásfelekezetre tagolva, a kis birtok szűk határai közé aprózva. Csupa szétfolyó kép. Látszólag csupa egymás ellen dolgozó társadalmi erők, zsákuccákba torkolló próbálkozások. Mindez kihívja az író kritikai szellemét. Nemzetközösségekről beszélünk s az érdekek sokfélesége miatt valójában ma még csak az aggodalom, a széthúzás és a bizonytalanság érzése közös. Ezt a tarthatatlan valóságot kell tudatosítanunk magunkban, hogy egy összefogó népi eszme kereteiben a civilizáltabb gazdálkodás és kultúra szintjére emelkedhessünk... Roppant nehéz és roppant szép művészi feladat ez. Mert a fentebb vázolt valóság, amellet, hogy szétfolyó, ugyanannyira változó is. Múltja és jövője van. A jelen meg zürzavaros. Milyen vezérelvre támaszkodjon az író, hogy megsejtesse a jövő boldogabb lehetőségeit? Hogyan igazítsa el népét a különböző eszmék utvesztőjében, a helyes irányba, a haladás irányába? Hogy úgy mondjam: a jó író hivatása hasonló felelősségű a vasuti csomópontokon őrködő felelősségével. Népirányító eszmék és világnézetek sinei futnak össze a széles látókörű író agyában, olykor maga is új sineket próbál rakni az emberiség mozdonya alá: a szellemi élet váltókezelője.

Igen ám, de az erdélyi író melyik szellemi fogantyút tartsa kezben a sok közül, amikor jelenlegi műveltségének, társadalmi környezetének hatása alatt azt az emeltyűt kezeli a legszivesebben, amit éppen a kezében tart? De ki biztosítja, hogy ez a legjobb, a leghelyesebb népe érdekeinek? Hiszen a jelenleg uralkodó nevelési elv fő eleme a tanítás s ezért a felülről diktált s így a már is korlátok közé szorított fogalmakkal irunk a világról. Korlátok, amelyek ugyan egyetemeseknek látszanak, de ha tekintetbe vesszük, hogy a tudomány, a kultúra, a művészet művelése mindaddig annak az egyetemes társadalmi rétegnek állt módjában, amelynek gazdasági helyzete lehetővé tette ezt, minek következtében mindig a népek fölött állt, — akkor kézenfekvő tény, hogy a mi művelődési alapelveink célkitűzéseikben mindig a népfölötti rétegek jóhiszeműségétől vagy érdekeitől vezetve alakultak ki. Az erdélyi író műveltsége, műveinek eszmevilága ezért idegen a nép előtt.

Ezek szerint nem jelent-e hátrányosabb és újabb korlátot az erdélyi írónak a Vásárhelyi Találkozó szellemi síkjára helyezkedni? Illetve nem káros, ha bármilyen világnézetet is vall? Szerin-

tem nélkül az író egyenlő volna azzal a fényképezőgéppel, amit a véletlenek irányítanak. Sajnos sokszor így is történik, amikor az író rájön, hogy szakítania kell a régi szellemmel és új, mások által hirdetett ideált nem akar magáévá tenni. Ilyenkor azt hiszi, hogy saját isteni eszméi irányítják, holott végeredményben az történik, egy neves erdélyi írónk szavaival élve, hogy az ilyen író helyett gondolkoztak, tanultak az ősök... Pedig az írónak előbb-utóbb tudatosítania kell magában, milyen eszmét és formát vesz át őseitől, kortársaitól és mit ad ő hozzá. Kétségtelenül ma a nagy világnézeti összecsapások közepette módfelett nehéz lehet egyeseknek megkülönböztetni a konjunkturális igéket az általános érvényűektől, mert ez is, az is kompromittáltnak látszik. Az eszmék azonban sosem kompromittálhatják a népet. Ezért a leghelyesebbnek látszik, ha ilyen zavaros időkben a mi erdélyi népi valóságunkból kiindulva mérjük fel a minket környező külvilágból jövő eszmék értékét, mélységét és helyi alkalmazhatóságát, hogy e szerint jussunk szóhoz irodalmunkban is.

Erdély történelmi alakulásából kiindulva, olyan társadalmi erjedést látunk végbemenni, amelyhez hasonló például kialakította a mai Franciaországot, Svájcot vagy a népi, kisbirtokos, szövetkezeti gazdasági alapokon nyugvó Dániát. A mi népünk és itt élő néptársaink létalapja szintén a kisbirtok és a bér munka. Természetesen ezalatt csakis közszükségleti javakat termelő fizikai és szellemi munkát értek. Az ilyen munka előfeltétele a béke. A béke biztosítéka az ország és az országok népei közti egyenjogúság. Az egyenjogúság őrzője és irányítója viszont a népközösségek által szabadon, alulról felfelé megalkotott intézmények. A mi világnézetünk népünk és néptársaink társadalmi viszonyaiból önként adódik. Ugy ahogy azt megjelölte a Vásárhelyi Találkozó a nemzeti demokráciában, ami egy pillanatig se jelenti azt — éppen az elmúlt esztendő tanulságain okulva — hogy nem igényelnénk és nem óhajtanánk az ország népeit egyetemesen is összefogó demokráciát, hogy a mienk annál inkább kialakulhasson befelé...

Ugy hiszem, ezek az alapfogalmak hiányoztak a mi iskolai tantárgyaink szelleméből és így népünkben ezek nem eléggé tudatosak, ugyanezen okok miatt írónknak gondolatvilágában sem izzhattak eddig művészi élménnyé, ami nem zárja ki azt, hogy e fogalmak öntudatosodásával egyszerre ne váljanak olyan művészi erejűvé, amivel népünkre hatni tudjanak. Amennyiben pedig ez bekövetkezik és akarjuk bekövetkezését, már meghatároztuk viszonyunkat az európai eszmeáramlatokkal szemben is. Máris körvonalaztuk irodalmunk tartalmi irányát.

Bizonyára kételyek támadhatnak az iránt, mennyiben alakulhat át az író lelki világa ezeknek az elveknek a tisztázása után. S nem rántja-e le az irodalom színvonalát az elmélkedés száraz és sivár talajára? Én éppen az ellenkezőjét remélem. És ha mégsem születik meg olyan erdélyi népi irodalom, ami egyben az egyetemes emberiség kulturkincse is, amiről, ha nem lehet leolvasni a

haladás, a béke és a művészi alkotás jegyében értett európaiságot, akkor az erdélyi író vagy képtelen beismerni tudatlanságát a néphez való viszonya körül, vagy megvesztegethető karrierista. A sok keserűség között azonban öröndetes, hogy kisebbségi sorsunk alakulása egyáltalán nem nyújt tág teret a korruptságra. Ugyanakkor az erdélyi fiatal író a tudásvágy újabb és újabb találkozóira szólítja, művelődési vágya már leszáll Erdély földszint üllő népi közé. Próbál tanulni és megihletődni az igazi Erdély redőiből. Műveit és szavait, tetteit és elveit már is ehhez a törekvéshez mérli. Viszonyát az irodalmi transzilvánizmushoz kritikai magatartás jellemzi. Bár egyelőre a pusztá tagadásé, holott a szigorú és tárgyilagos építő kritika értelmezésével kell hozzányulnunk a transzilvánizmus színeiben tetszelgő művekhez, mint mindenhez. Ennek az elvnek a hiányában történhetett, hogy a kritikát megkerülő vita egy cseppet sem hozta közelebb a népet az irodalomhoz. Tegyük félre a mellébeszéléseket. Szorítsuk háttérbe a kiméletet sugaló, mindent megfojtó szempontok tulzásba vitt egyeztetését. Olyan időket élünk, amikor a nép ajkán kesergők, vádozó népballadák születnek s a tudatos írónak annál inkább szent kötelessége hirdetni, gyakorolni: kritika önmagunk felett. Kritika a szempontvédők felett. Kritika folyóirataink és napilapjaink gyöngéi felett. Kiméletlen kritika minden társadalmi fonákság felett. S mindezen túl az író magától értetődő kötelessége küzdeni az anyanyelven történő közoktatásért. Így az író és népe között hamar eltűnik mindenféle szellemi szakadék.

Mindez azonban csak elmélet. Többségünkben íróasztalokhoz kötött belvárosi és kávéházi lények vagyunk. S a feladatok innen távol mutatnak. A feladatok ugyanakkor nagyon sürgetők! Hol kezdjük megoldani őket. Ma a legelső és legközvetlenebb szellemi út a napilapokon keresztül vezet a néphez. S mi ott a helyzet? Különösen néplapjaink irodalmi színvonala és a között a színvonal között, amit legjobb íróink nyújthatnak, szintén megmérhetetlen a távolság. Ez viszont könnyebben áthidalható, mint az írástudó analfabéták és a köztünk lévő ír. (Az utóbbinak kenyér kell. A napilap olvasóinak jobban kell irni!)

Helyt áll az a megállapítás: aki a népnek akar irni, irjon röviden, hogy a napilapokban is helyet kaphasson, hogy a dolgozó kisemberek estéli és vasárnapi pihenőjükben befejezhessék és főként meg is emészthessék, amit elolvasnak. Művelnünk kell általában a rövid terjedelmű irodalmat. Meg kell teremtenünk az egykét ívig terjedő füzetes elbeszélések, kis regények, népszinművek kiadásának az alapjait. Legfontosabb azonban az írásban az élmény anyaga. Irodákból és szerkesztőségekből nem lehet kitalálni, milyen a nép, mi fogja meg a szívét és az agyát. Ez a világ a népmesék, a népballadák és a termelő munka világa. Bartóki és Kodály-i munkát igényel ez. Kétféleképp végezhetnénk. Tervszerű kidolgozást igényel először is az, hogy hogyan jussunk ki a falvakra, külvárosokba anyaggyűjtés céljából. Amellett feltétlenül és

tervszerűen meg kell szerveznünk a falvakban, külvárosokban sűrűn megismétlődő felolvasásokat. Másrészt írjunk ki pályázatokat a népmesék, népdalok, balladák összegyűjtésére. Erre a munkára elsősorban a falusi és városi dolgozó ifjúság figyelmét hívjuk fel. Ösztökéljük, hogy írják össze és küldjék be a fonókban, kaszárnyákban, külvárosi gyülekező helyeiken hallott ilyenemű és rokon termékeket. Írják le népjátékaikat. Ezáltal nemcsak anyaghoz jutunk, de írásra, olvasásra készíttjük a négy-öt elemit végzett embereket. Vagyis mozgósítsuk magát a nyelvében, kulturájában veszélyeztetett népet az író mellé, a mi valóság-irodalmunk megteremtésére. Csak így verhetünk hidat a nép felé. Illetve ez az a kapaszkodó, amelyen a legközvetlenebbül felsegíthetjük a népet is arra a művelődési színvonalra, amit író nagyjaink építettek, de amit mindaddig az aláhanyatlás veszélye fenyeget, míg népünk szegénysége minket is minduntalan visszaránthat a kulturnívó vonala alá. (Nagy István)

A CSEHSZLOVAKIAI MAGYAROK ÖNMAGUKRÓL. A Csehszlovákiában élő magyarság életének sokrétű kérdése összefoglaló, tudományos munkára várakozik. A huszéves kisebbségi mult, — különösképpen mostani fordulópontján, — már nyújt néhány támpontot és erősebb körvonalat az egész népdarabot átfogó társadalmi képhez. Bizonyos, hogy ez a husz év a csehszlovák állam és a beléfglaltatott magyar népdarab sorsának első, lezárt szakasza. A kialakulás korszaka volt ez az 1918.-1938-ig terjedő idő, a Vereckétől-Dévényig terjedő magyar sáv szerves organizmussá változásának lázas, kritikus s még be nem végződött folyamata. Csak a kisebbségi magyar nép minden rétegét egyformán értékelő, azokat alaposan megismert, felelősségteljes társadalomtudomány képes tömör magyarázatokkal szolgálni sok, kifelé érthetetlen jelenségről, amelyek az egyszerű leíró felsorakoztatás után zavaros összevisszaság és egyoldalúságok kérdőjeleit tárják a kívülálló elé.

Sehol a két tudománytalan szempont — az összekuszáltság és az egyoldalúság — olyan nagy szerepet nem kapott az irodalmi ismertetések során, mint az utódállamok magyarságát tárgyaló leírásokban. Volt ugyan és máig is megvan a társadalmi élethez értő tudományos embereink kis csapata, kisebbség-tudósok helyszínen munkálkodó, szétszórta dolgozó, nagyobb részt még csak az adatgyűjtésig jutott élvonala, de a társadalomformáló kisebbségi pedagógia nagyszerű szerepéhez ezek az elszigetelt emberek eddig még nem juthattak. Pedig az általuk művelt tudomány volna az, amely a kisebbségi magyarság széles rétegeit sorsuk öntudatára és ezáltal helyes nemzetgazdálkodásra tudná nevelni. A nemzetiségi magyar valóság szigoruan tárgyilagos vizsgálata s az ezen felépülő szerves életszemlélet, valamint tudományosan is megtervezett és megszervezett életrendszer biztosíthatná a kisebbségi magyar néptöredékek jobb életét. A magyarság erejével folyó tervszerű gazdálkodást is az alkalmazott kisebbségi magyar élettudomány gyakorlati emberei biztosíthatnák. Ma még azonban mindezeknek inkább az ellenkezőiről adhatunk számot.

Megjelent egy könyv (*Magyarok Csehszlovákiában 1918.—1938.*, szerkesztette Borsody István, az *Országutja* kiadása, Budapest, 1938.), amely a szerkesztő Prágában kelt zárószava szerint „abból a felismerés-